Zhangzhou keramikk fra Fujian – mest kjent som Swatow vare

Hvor ble Zhangzhou (Swatow) keramikk produsert?

Omfattende arkeologiske utgravninger og undersøkelser av kinesiske arkeologer på 1990-tallet har endelig med sikkerhet identifisert Swatow som keramikk med opprinnelse fra Zhangzhou området i Fujian. Produksjonen foregikk flere steder: Pinghe området var viktigst, men også i Hua, Nanjing, Zhangpu, Zhaoan og Yunxiao ble det produsert keramikk. Også i naboprovinsen Guangdong i Dapu og Raoping ble det laget lignende varer.

På 15- og 1600-tallet var Shantou (Swatow) bare en liten fiskehavn, knapt i stand til å sende store mengder eksport porselen. Swatow navnet ble således feilaktig knyttet til denne blomstrende kinesiske eksportartikkelen. Swatow – som i dag beskrives som Zhangzhou – keramikk ble hverken produsert eller sendt fra dette området.

Zhangzhou ligger lenger nord langs kysten fra Shantou, i Fujian-provinsen. Shantou (Swatow) ligger på den nordøstlige kysten av Guangdong-provinsen, nær den provinsielle grensen til Fujian.

Zhangzhou ble produsert i et stort antall private, folkelige ovner i Fujian (over hundre, ifølge Rose Kerr).

Det er fremdeles Zhangzhou vare man ennå ikke vet hvor ble laget, og disse kan komme fra udokumenterte ovner i Pinghe eller andre steder i Fujian.

Kart over Fujian provinsen og utsikt over Zhangzhou området

Når ble Zhangzhou vare produsert?

Man har fremdeles ikke kunnskap nok til å tidfeste eksakt når produksjonen av Zhangzhou keramikk begynte.

Jingdezhen keramikere kunne alene ikke møte den stadig økende etterspørselen i hovedsak fra landene i Sørøst-Asia. Zhangzhou, med rikelig tilgang på råstoff for keramikkproduksjon og enkel transport på elver til havet, grep i første halvdel av 1500-tallet muligheten og ble et viktig produksjonssenter. I 1547 fikk private junker adgang til å drive sin virksomhet, og dette hadde stor betydning for handelen med Filippinene og Indonesia.

Utgravningene har vist at det har vært keramikkproduksjon i Zhangzhou området siden Song-dynastiet, men antall ovner nådde sitt høydepunkt på slutten av Ming-dynastiet.

Skipsvrak gir mye informasjon både om når Zhangzhou ble produsert og hva slags gjenstander det dreide seg om.

Kjente skipsvrak med Zhangshou laster er[i]:

• Nan Ao (Jiajing-periode) ved Shantou
• San Isidro (Jiajing-periode) ved Filippinene
• San Diego (ca.1600) ved Filippinene

• De Witte Leeuw (1613) ved St. Helena
• Binh Thuan (ca. 1600) ved Vietnam
• Wanli vraket (ca. 1625) ved Malaysia
• Portugisisk Carrack Sao Gonzalo (1630-tallet) ved Sør-Afrika
• Hatcher cargo (1640-tallet) ved Batavia (Jakarta)
• Vung Tau (1680-tallet) ved Con Dao, Vietnam

Det er kun et lite antall Zhangzhou gjenstander i Hatcher cargo – og i Vung Tau lasten er det enda færre – dette er med på å bekrefte nedgangen i produksjonen mot midten av 1600-tallet.

Borgerkrigen i overgangen mellom Ming- og Ching dynastiet fra 1630-tallet førte gradvis til at produksjonen av Zhangshou keramikk skulle opphøre. Det katastrofale forbudet som kom i 1662 mot bosetting i kystområdene av Fujian og Guandong avsluttet denne keramikkepoken.

Hva er de viktigste kjennetegnene?

Dekorasjonene på Zhangzhou gjenstander har en unik spontanitet man sjelden finner på gjenstander fra det sentrale Jingdezhen området. Nesten alle motivene finnes i utgangpunktet i begge områder.

Det er interessant å sammenligne Jingdezhen med Zhangzhou vare[ii]: Zhangzhou leire har mer urenheter. Jern og titan innholdet er høyere. Jingdezhen leiren er finere og grundigere forberedt for produksjonen. Zhangzhou gjenstandene er tyngre og grovere.

Zhangzhou gjenstandene ble plassert direkte på sand i brenningsholderen («the saggar»). Derfor er fotringen - og noen ganger også området rundt – dekket med sand. Jingdezhen gjenstandene kunne også ha spor av sand, men i liten grad fordi man hadde en annen arbeidsteknikk. Man glattet ut sandområdet, og fotringen ble laget i en «v-form», så minst mulig sand skulle feste seg til gjenstanden.

Til venstre karakterisk Zhangzhou gjenstand med sand på og ved fotringen og kun delvis glasur innenfor. Mindre gjenstander har i mange tilfeller ikke sand.

På små gjenstander som bokser og miniatyrkrukker forekommer sand på fotringen i mindre grad, og kan være helt fraværende, spesielt når godset ikke er av grov karakter.

Man kan se en påvirkning fra Jingdezhen når det gjelder dekor, spesielt kraak-dekorene har mange fellestrekk. Men de frie penselstrøkene gir samtidig Zhangzhou gjenstandene en genuin identitet.

Glasuren er tykk og opak med grønnaktig eller gråaktig tone. Noen gjenstander har transparent glasur, og glasuren kan også være melkeaktig hvit. Glasuren er ofte uregelmessig, flyter over fotringen og dekker en del av området innenfor fotringen.

Den lokale kobolten som er brukt i blåhvite gjenstander kan fremstå som vannaktig blå, gråblå eller svartblå. Noen ganger kan gjenstander ha en lys blå farge – antagelig er det brukt importert kobolt brakt inn fra Jingdezhen.

Godset på Zhangzhou gjenstander varierer fra finkornet hvitt porselen til grovt porselensaktig steingods.

Zhangzhou keramikk ble laget i Fujian – en provins som i liten grad hadde sentral kontroll og som måtte gripe de muligheter og utfordringer som internasjonal handel gav. [iii] Porselensmalerne fra Fujian omformet med sine penselstrøk motivene til en friere, mer abstrakt dekorasjon.

Det kunstneriske resultatet ble livlig og stråler livsglede og vitalitet. Motivene ble påført med sikker hånd med ett penselstrøk eller laget en kontur som ble fylt med en uttynnet farge. Denne enkle, nærmest naive kunsten, gav en nesten «tegneserie-aktig» stil med lokalt særpreg. Det er en stor variasjon i maleriet. Mest vanlig er:

- Blomster og blomsterranker (lotus, krysantemum, peoner)
- Fugler (traner, påfugler, ender)
- Dyr (løver, hester, hjorter)
- Fisk
- Mytologiske motiver (drager, løvehunder, føniks)
- Kraak design (geometriske felt med individuelle motiver)
- Arabiske tekstmotiver

Hva slags Zhangzhou gjenstander ble laget?

De mest vanlige Zhangzhou gjenstandene er fat, boller, vaser, krukker, miniatyrkrukker og bokser i forskjellige størrelser og former. Også stem cups og kendier ble laget i Zhangzhou. De fleste gjenstandene er laget i underglasur blått. Gjenstander med polykrom overglasur dekor var også populære. Mindre vanlig er monokrome, med eller uten innrisset dekor, samt slip dekorerte gjenstander.

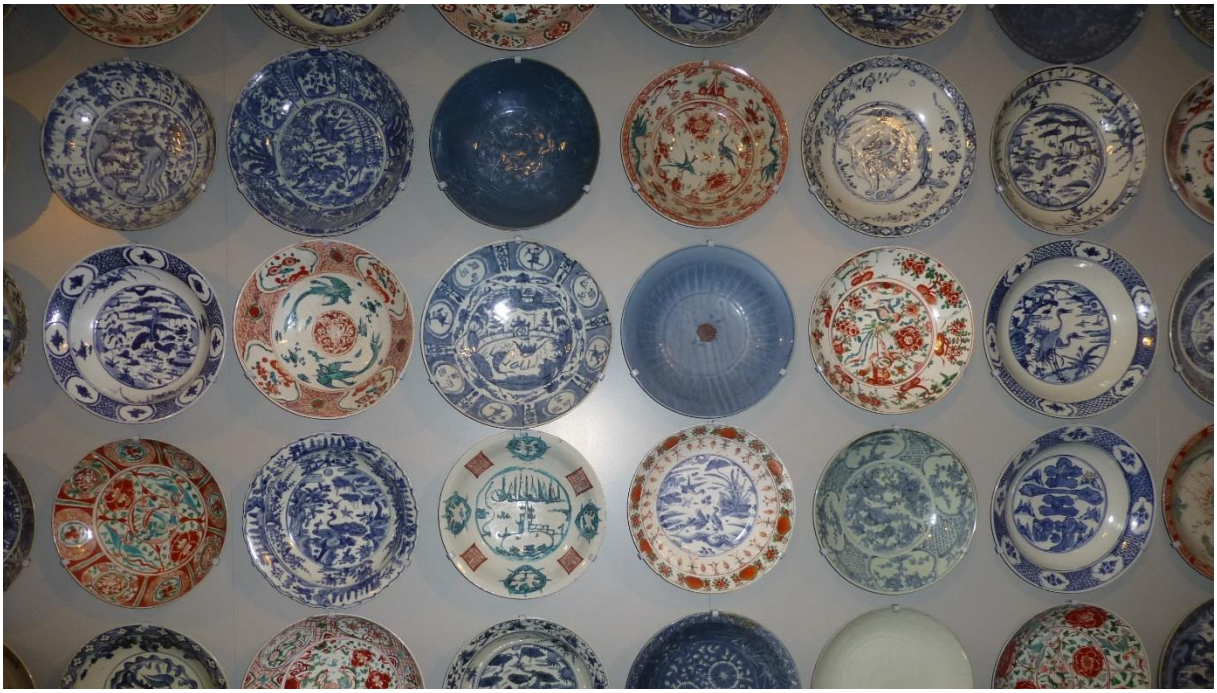

En hel vegg dekorert med Zhangzhou fat i Princessehof Museum i Leeuwarden

Dekorasjon på blåhvit Zhangzhou vare

Sumarah Adhyatman klassifiserer kronologisk dekorasjonen av Zhangzhou keramikk ut fra tre stilarter:[iv] Klassifikasjonen er mest anvendbar for blåhvit keramikk.

«Conservative style»

Denne stilen karakteriseres av en kalligrafisk strek malt uten konturstreker. Det vanligste motivet er blomster som lotus og krysantemum. Sentermotivet kan også være blomster eller dyr. Det er border av blomsterranker eller geometriske border. Skrifttegn - kinesiske eller arabiske tegn – brukes også i dekorasjonen.

Produksjonen av Zhangshou gjenstandene laget med denne teknikken startet tidlig på 1500-tallet, men skal ha fortsatt inn i 1600-tallet.

Fat i «Conservative style» – kjennetegnet av dekor med kalligrafisk penselføring.

«Persistant style»

Stilen har likheter med kraak design, men gjenstander fra Jingdezhen området er finere, har bedre kvalitet og er tynnere. Den kjennetegnes med bruk av konturstreker der fargen flyter over («outline and wash»). Gjenstandene ble produsert mellom ca. 1580 og 1650, produksjonen startet altså senere enn den konservative stilen.

Dekorasjonen er noen ganger i en blå fargetone, men oftere er det flere toner av lys og mørk farge. Også linjer av punkter i Jiajing stil (som har effekt av en hel linje), som en «heap and pile» effekt, eller som en hjelpelinje for neste maler. Flere personer kan ha vært involvert i malingen av én gjenstand.

Det er typisk med en «overfylt» design med et sentermotiv og geometriske felt rundt. Ender i vann eller hjorter i pinjeskog har også paralleller i kraak design. Føniks blant peoner og bambus er imidlertid genuine Zhangzhou motiver.

Fat og et par boller med dekor i «Persistant style». Motivene har konturstreker fylt med en lysere farge

«Versatile style»

Denne stilen definerer Adhyatman som «Post Wanli» stil – altså tidlig transisjon. Mange av gjenstandene kan synes å være laget for utlendinger som har bestilt gjenstander med europeiske eller arabiske preferanser (europeiske kart, arabiske skrifttegn, seilskip, hvaler, etc.). Motiver i medaljonger atskilt av bølgemønstre, føniks i landskap, samt motiver og dekorasjoner i hvitt på blått er også typiske for «Versatile Style».

Flere eksempler på Zhangzhou gjenstander med blåhvit dekor

Polykrom Zhangzhou vare

Polykrom vare ble også laget i Fujian – i de samme ovnene og på samme tid som blå hvit keramikk. Gjenstanden var spesielt populære i Indonesia og Japan (kalt for rød Ming).

De polykrome gjenstandene hadde fire farger. Rødt var den dominerende og ble brukt til hovedmotiver og border. Svart ble brukt til konturer, og grønt var naturlig nok bladenes farge. Turkis kunne bli benyttet i motiver med dyr, også mytologiske, og man finner også fargen benyttet på det helt spesielle «split pagoda» motivet. Turkis

kunne også bli brukt som eneste farge. Turkis var en populær farge i motiver for det muslimske markedet, siden turkis stenen der symboliserer lykke.

På polykrome gjenstander finner man motiver beslektet med blåhvit vare, og da i «persistent» eller «versatile» stil. Motivene kunne være kinesiske med føniks, løvehunder, drager, fisk og krabber.

Andre gjenstander var laget for det muslimske markedet og kunne ha arabiske skrifttegn. Sistnevnte gjenstander var spesielt populære i Aceh i Indonesia, der de ble bestilt av sultanene. Av hollenderne ble disse fatene kalt for Aceh fat siden man fant så vidt mange i dette området.

Eksempler på Zhangzhou gjenstander med polykrom dekor

Monokrom Zhangzhou vare

Monokrome gjenstander – fat, boller, krukker og kendier – er relativt sjeldne. En av grunnene skal være at gjenstander har blitt malt over for å selges som polykrome. Det finnes både helt monokrom vare og gjenstander med innrisset dekor. Den innrissede dekoren fremstår ofte som livlige tegninger av dyre- og fiskemotiver. Monokrome gjenstander kunne være koboltblå, celadon eller hvite med en grønnaktig eller blåaktig tone.

Eksempler på monokrome Zhangzhou fat

Slip dekorert Zhangzhou vare

Slip dekorert vare forekommer med tilsvarende glasur som de monokrome: Gråhvit glasur med grønnaktig eller blåaktig tone, koboltblå glasur som er lagt over hvit glasur og celadon farget grønn. I tillegg laget man gjenstander med brun glasur.

Slipdekoren fremkommer ved bruk av hvit porselensleire. Stiliserte blad- og blomstermotiv er de vanligste. Også motiver med drager, føniks og qilin forekommer.

Slip dekorerte Zhangzhou fat

Hvilke markeder var viktigst?

Zhangzhou vare ble nesten utelukkende laget for eksport fra Kina til andre asiatiske markeder. Riktignok var også europeiske handlere interessert i Zhangzhou vare, men da for handel med markedene i Sørøst-Asia. Både objektenes størrelse og den livlige dekoren var med på å gi Zhangzhou keramikk prestisje og status. Formene var tilpasset skikkene i lokale markeder i Indonesia og Filippinene. Der ble Zhangzhou like verdsatt som mer delikat porselen fra Jingdezhen.

Ikke minst de store Zhangzhou fatene fant veien til markeder i India, på Maldivene og i Midtøsten. I Topkapi museet i Istanbul er Zhangzhou gjenstander godt representert.

Også Japan representerte et marked for Zhangzhou keramikken.[v]

Oslo, 6. mars 2016

Tore Hagen

[i] Koh-Antique, Singapore
[ii] Rita C. Tan, Zhangshou ware found in the Philippines, 2007
[iii] Monique Crick, Chinese trade ceramics for South-East Asia, 2010
[iv] Sumarah Adhyatman, Zhangzhou (Swatow) ceramics, 1999
[v] Eva Ströber, MING Porcelain for a globalised trade, 2013

Andre kilder:
Patricia Bjaaland Welsh, Chinese Art, 2008
Margaret Medley, The Chinese potter, 2001 (siste opptrykk)